

УДК 65.014.1+658.3108

*Князь Святослав,**к.е.н., доцент кафедри менеджменту і міжнародного підприємництва, Національний університет «Львівська політехніка»**Неклюдова Тетяна,**начальник Навчального центру Національного банку України**Бодаковський Володимир,**к.е.н., доцент кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту, Львівський національний університет імені Івана Франка*

ХАРАКТЕРИСТИКИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ З ПОЗИЦІЇ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ

У статті сформульовано означення поняття «інноваційний розвиток комерційного банку», уточнено класифікацію інновацій, побудовано динамічну модель системи інноваційного розвитку комерційного банку, а також ідентифіковано складові елементи компонентів цієї системи.

In the article determination of concept is formulated «innovative development of commercial bank», classification of innovations is specified, the dynamic model of the system of innovative development of commercial bank is built, and also the component elements of components of this system are identified.

ВСТУП

В умовах посилення інтеграційних процесів, глобалізації комунікаційних систем, перманентності небезпеки втрати контролю над активами через стихійність руху світового спекулятивного капіталу важливою умовою досягнення безпечності функціонування і конкурентоспроможності комерційних банків є реалізація ними інноваційних стратегій розвитку. На сьогодні керівникам різного рівня управління в комерційних банках проблематичним є акумулювати креативні ідеї і реалізовувати інноваційні рішення через високий рівень формалізації банківської діяльності і відсутність системних науково-обґрунтованих уявлень про сутність і способи інноваційного розвитку комерційних банків.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою статті є з позиції системного підходу ідентифікувати і розкрити сутність параметрів, які характеризують інноваційний розвиток комерційних банків.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сучасні умови розвитку комерційних банків сформувались під впливом історичних обставин, які виникли як з об'єктивних, так і суб'єктивних причин. Найбільш характерними рисами цих умов є, з одного боку, високий рівень формалізації процесів створення і розвитку комерційних банків, а, з іншого боку, значна роль креативних пошуків та інноваційних рішень у розв'язанні економіко-соціальних і технологічних проблем, а також використанні нових можливостей комерційних банків щодо задоволення інтересів клієнтів, власників і управлінських працівників комерційних банків. На сьогодні висока формалізація процесів створення і розвитку комерційних банків репрезентована участю комерційних банків у глобальних і регіональних транзакційних системах, вимогами центральних банків країн і міжнародних структур щодо дотримання правил безпеки реалізації банками операцій, а саме на міжнародних ринках, зокрема йдеться про дотримання умов Базельського конкордату, а також місцем комерційних банків в акумулюванні, використанні і трансфері власних і залучених фінансових ресурсів.

За останні півтора століття світовий розвиток міжбанківських відносин, валютно-фінансових систем і національних економік був забезпечений саме завдяки застосуванню креативного підходу до розв'язання таких проблем, як нестача золота на світових ринках для обслуговування торгівельного обороту, міжнародна не ліквідність учасників МВФ, не стабільність і ненадійність проведення міжнародних розрахунків тощо. Постійний креативний поступ у зовнішньому середовищі функціонування комерційних банків, поява транснаціональних банків, які мають операційні і не операційні представництва у країнах всіх часових поясів, активізування процесів злиття і поглинання одних банків іншими, утворення фінансово-промислових об'єднань тощо привело до посилення конкуренції і ускладнення прийняття власниками і керівниками банків управлінських рішень з оптимізування показників їхньої діяльності. На сьогодні очевидно, що без інновацій забезпечення конкурентоспроможності комерційних банків на міжнародних і національних ринках неможливе. Це вимагає створення в системах управління комерційними банками підсистем інноваційного розвитку. Для дослідження сутності цих систем, їх станів, параметрів, функцій тощо перш за все необхідно ідентифікувати економічну сутність таких категорій, як: «інновація», «розвиток», «система».

Огляд та аналізування наукової літератури, зокрема праць [1; 4; 6; 7; 8; 9; 11; 12; 14] дозволяє стверджувати, що сутнісними ознаками категорії «інновація» є:

рішення як завершальний етап креативних пошуків щодо вироблення способів отримання конкретних ефектів; певна новизна у виробленні способу отримання очікуваних ефектів; ризиковість реалізації вироблених рішень; відсутність досвіду у реалізації вироблених рішень. На підставі синтезування цих ознак є підстави стверджувати, що «інновація» – це рішення піонерського або раціоналізаторського характеру, яке націлене на отримання конкретних економічних, соціально-психологічних, технологічних та інших ефектів, досягнення яких неминуче пов'язане із низкою ризиків через відсутність досвіду у реалізації таких рішень.

Проведені дослідження показали, що науковці наводять досить різноманітні класифікації інновацій, проте більшість з них мають, в основному, глибоко теоретичний характер. На підставі узагальнення проаналізованих матеріалів і застосування загальних правил логіки пропонуємо класифікацію інновацій, яка окрім теоретичного може мати і певне прикладне значення (табл. 1).

Таблиця 1. Класифікація інновацій

Класифікаційні ознаки	Види інновацій
За змістом	Продуктові, технологічні і управлінські інновації
За місцем впровадження	Внутрішні і зовнішні інновації
За спрямуванням	Інновації спрямовані на отримання економічних, соціально-психологічних, технологічних або комбінованих ефектів
За широтою охоплення	Інновації, що впроваджують в системі банку в цілому; інновації, які впроваджують в окремих структурних підрозділах банку
За характером	Інновації піонерського або раціоналізаторського характеру
За станом розробки і впровадження	Інновації в стані креативних ідей; інновації в стані впровадження; інновації в стані використання
За результативністю реалізації	Інновації, впровадження яких забезпечило очікувані ефекти; інновації, впровадження яких позитивних ефектів не забезпечило
За рівнем захисту прав інтелектуальної власності	Інновації захищені патентом; інновації не захищені патентом

Її застосування доцільне менеджерами комерційних банків під час планування і організування інноваційних процесів, мотивування управлінських працівників до креативних пошуків, контролювання і регулювання процесу розроблення і впровадження інновацій.

Щодо категорії «розвиток», то у відповідності до великого тлумачного словника сучасної Української мови розвиток – це процес, унаслідок якого відбувається зміна якості чого-небудь, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого [3, с. 1043]. Одну з найповніших класифікацій розвитку запропонувала Н.Георгіаді (рис. 1). Проведені узагальнення дозволяють стверджувати, що інноваційний розвиток комерційних банків характеризує низка показників, а саме: кількість впроваджених продуктових, технологічних та управлінських інновацій; рівень результативності впроваджених інновацій; частка інноваційних рішень у загальній кількості реалізованих управлінських рішень; частка реалізованих інноваційних рішень у загальній сукупності висунутих суб'єктами управління креативних ідей; частка піонерських інновацій у загальній сукупності реалізованих; частка раціоналізаторських інновацій у загальній сукупності реалізованих; наявність у банку постійно діючих структурних підрозділів, які займаються інноваційним розвитком; частка креативно-активних суб'єктів управління у загальній чисельності управлінських працівників; наявність у банку програм інноваційного розвитку; рівень реалізації програм інноваційного розвитку комерційного банку; участь комерційного банку у формуванні венчурних синдикатів тощо. Загалом доцільно виділити кілька груп показників інноваційного розвитку комерційних банків: показники, які відображають системність інноваційного розвитку; показники, які відображають активність креативно-інноваційної діяльності; показники, які вказують на результативність креативно-інноваційного розвитку. До першої групи належать такі показники, як: наявність у банку постійно діючих структурних підрозділів, які займаються інноваційним розвитком; наявність у банку програм інноваційного розвитку; участь комерційного банку у формуванні венчурних синдикатів тощо. Друга група включає: кількість впроваджених продуктових, технологічних та управлінських інновацій; частка інноваційних рішень у загальній кількості реалізованих управлінських рішень; частка піонерських інновацій у загальній сукупності реалізованих; частка раціоналізаторських інновацій у загальній сукупності реалізованих тощо. Усі інші з наведених показників належать до третьої групи.

Враховуючи вищенаведені означення і показники у подальшому тексті під інноваційним розвитком комерційного банку будемо розуміти процес отримання очікуваних економічних, соціально-психологічних та інших змін зумовлених піонерськими або раціоналізаторськими рішеннями власників і управлінських працівників на засадах застосування системного або ситуаційного підходів. Найвищого рівня інноваційного розвитку досягають ті організації, які розробляють креативні ідеї і впроваджують продуктові, технологічні та управлінські інновації на засадах системного підходу. Цей підхід забезпечує адекватність причинно-наслідкових зв'язків між проблемами забезпечення конкурентоспроможності комерційних банків, факторами, які впливають на досягнуті значення показників економічної діяльності, рівень інноваційного потенціалу, можливості комерційних банків щодо його реалізації, результативність ухвалених інноваційних рішень тощо.

Розкриттю сутності системного підходу у науковій літературі приділено достатньо багато уваги. Один з найбільших внесків у розвиток теорії систем здійснено Берталанфі. Він сформулював аксіоматичне означення категорії «система» - сукупність взаємопов'язаних між собою і зовнішнім середовищем елементів [2]. Це означення лягло в основу всіх подальших напрацювань у сучасній системології. Для розуміння сутності і видів систем необхідно враховувати те, що в теорії систем під елементом системи розуміють її неподільну складову, під зв'язками – цільову, процесійну функціональну або іншу поєднаність елементів або компонентів системи, під взаємозв'язками – взаємний вплив елементів або компонентів системи один на одного, під компонентом системи – взаємодіючі структури цілісної системи, що підкоряються тим же законам, що і всі система [13, с. 22]. Компонентами систем є підсистеми, тобто системи в системах вищого порядку.

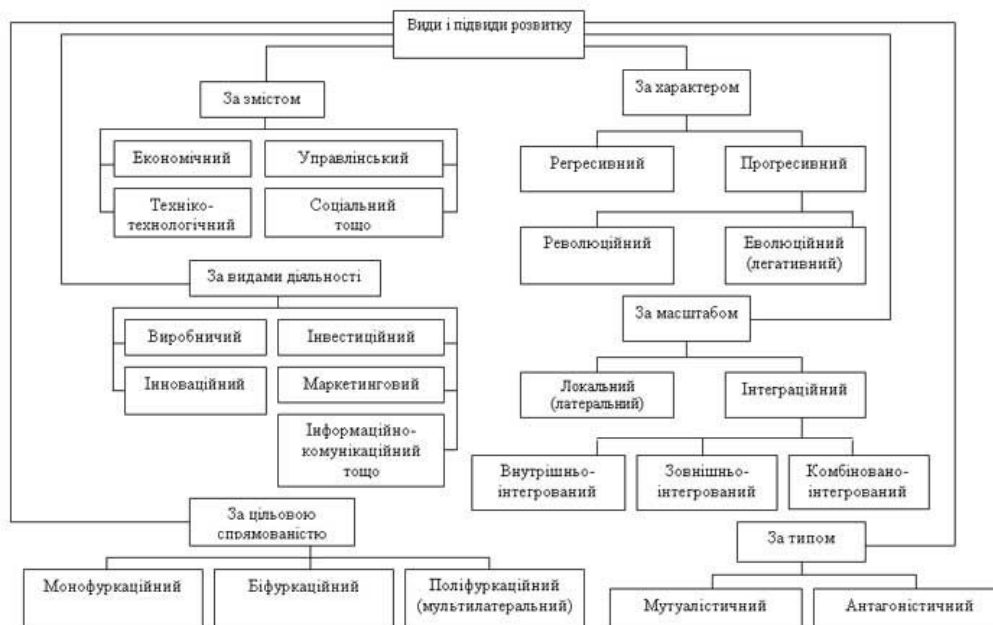

Рис. 1. Види і підвиди розвитку організації [5, с. 10]

У табл. 2 класифікацію систем, які зазвичай наводять у науковій літературі.

Таблиця 2. Класифікація систем

Класифікаційні ознаки	Види систем
За проявом цілісності	Зовнішні і внутрішні системи
За субстанційною природою	Об'єктивні, концептуальні, штучні, змішані системи
За типами елементів	Економічні, технічні, політичні тощо
За типом відносин в середині системи і зовнішнім середовищем	Відкриті і закриті системи; лінійні і нелінійні системи; ієрархічні, керовані системи, цілеспрямовані, адаптивні, самоорганізовані тощо
За обумовленістю дії	Системи з детермінованою і випадковою дією
За системоутворюючими властивостями	Прості, складні, дуже складні системи, розчленовані і нерозчленовані системи, елементарно автономні та елементарно не автономні, варіативні і неваріативні, елементарні і неелементарні, іманентні і не іманентні, суцільно надійні і несущільнонадійні, однорідні і неоднорідні, завершені і незавершені, мінімальні і не мінімальні системи тощо
За описом змінних системи	Системи з якісними і системи з кількісними змінними; змішані системи
За типом опису закону функціонування системи	Системи типу «чорна скриня»; параметризована системи; системи типу «біла (прозора) скриня»; система типу закону, який відомий з точністю до параметрів і його можна віднести до деякого класу задач
За характером зміни свого стану в часі	Статичні і динамічні системи
За природною антропогенністю	Природні (всесвіт, планетарні системи, система земної поверхні тощо), технологічні (виробничі, енергетичні, інформаційні тощо) і духовні (філософські, мистецькі, релігійні тощо) системи
За станом	Системи в стані формування і системи в стані функціонування

До компонентів системи інноваційного розвитку комерційних банків належать: підсистема цілей управління інноваційним розвитком; керуюча підсистема управління інноваційним розвитком; керована підсистема управління інноваційним розвитком; підсистема об'єктів управління інноваційним розвитком; інформаційно-комунікаційна підсистема управління інноваційним розвитком.

На рис. 2 наведено динамічну графічну модель цієї системи, а у табл. 3 елементи її компонентів. Як бачимо з наведеного рисунку, на вході і виході побудована система взаємодіє із зовнішнім середовищем. Воно репрезентоване іншими підсистемами управління в системі комерційного банку (підсистема управління кадрами, підсистема управління фінансовим забезпеченням, підсистема управління інвестиційною діяльністю, підсистема управління якістю, підсистема управління безпекою банку тощо), а також власне факторами зовнішнього середовища комерційного банку (фактори економічного, політичного, соціального, правового, культурного, екологічного характеру).

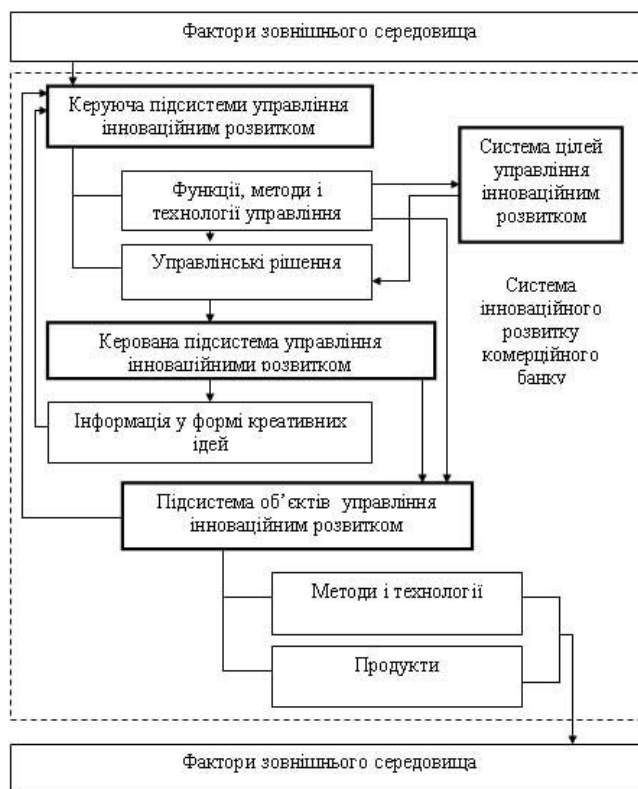

Рис. 2. Динамічна графічна модель системи інноваційного розвитку комерційного банку

Фактори зовнішнього середовища системи інноваційного розвитку комерційного банку є одним з важливих джерел, які спонукають суб'єктів інноваційного розвитку до креативних пошуків. На підставі обробки інформації, що надходить із зовнішнього середовища суб'єкти керуючої підсистеми управління інноваційним розвитком встановлюють цілі пошукової діяльності, створюють необхідні умови для активізування креативних ініціатив, обирають найбільш доцільні методи і технології реалізації встановлених цілей.

Таблиця 3. Складові елементи компонентів системи інноваційного розвитку комерційного банку

Компоненти системи	Елементи підсистем
Підсистема цілей управління інноваційним розвитком	<ul style="list-style-type: none"> Місія організації; цілі власників банку; цілі банку як цілісної організації; цілі підрозділів і тимчасових робочих груп, комісій; цілі керівників і підлеглих
Керуюча підсистема управління інноваційним розвитком	<ul style="list-style-type: none"> Керівники вищого, середнього і низового рівня управління; функції, методи і технології управління; управлінські рішення
Керована підсистема управління інноваційним розвитком	<ul style="list-style-type: none"> Працівники структурних підрозділів банку; працівники тимчасових робочих груп і комісій
Підсистема об'єктів управління інноваційним розвитком	<ul style="list-style-type: none"> Методи і технології акумулювання, обробки, зберігання, використання і передавання інформації; методи і технології управління; банківські продукти
Інформаційно-комунікаційна підсистема управління інноваційним розвитком	<ul style="list-style-type: none"> Комунікації; інформація; інформаційні технології; технічні засоби для акумулювання, обробки, зберігання, використання і передавання інформації

Іншим джерелом, яке спричинює активізування інноваційного розвитку є індивідуальні бачення, переконання і внутрішні потреби суб'єктів управління інноваційним розвитком. Власне індивідуальні і колективні ініціативи керівників і підлеглих у системі інноваційного розвитку комерційного банку є найбільш перспективним і раціональним шляхом досягнення встановлених цілей інноваційного розвитку. Причиною цього є те, що здатність до творчого розвитку (креативності) є одним з об'єктів управління, які належать до класу слабоформалізованих задач. Фахівці стверджують, що на практиці надзвичайно складно створити в бізнес-структурах сприятливі умови для розвитку креативних ініціатив, оскільки методи суб'єкти, які здатні продукувати творчі ідеї, як правило, нездатні витримувати адміністративних обмежень і вони рідко реагують на матеріальну форму винагороди. Сприятливі умови діяльності для таких суб'єктів полягають у повній свободі дій, наявності ненормованого режиму роботи, наявності можливостей самостійно ухвалювати рішення і обирати методи реалізації встановлених цілей. Враховуючи це, для досягнення раціональності у креативній діяльності найкращим є, щоб креативні ініціативи виходили від креативних суб'єктів, а не від керівників, які усвідомлюють необхідність креативних змін.

Як видно з рис. 2, суб'єкти керуючої підсистеми управління впливають на суб'єктів керованої підсистеми управління шляхом формування і реалізації управлінських рішень, які є результатом виконання керівниками загальних і конкретних функцій управління. В побудованій системі одним з її ключових

інтегрованих компонентів є система цілей управління інноваційним розвитком комерційного банку. Встановлення цілей цієї системи є однією із функцій суб'єктів управління, а саме функції планування інноваційного розвитку. На рис. 2 система цілей управління інноваційним розвитком лінійно пов'язана із управлінськими рішеннями і опосередковано із факторами зовнішнього середовища системи. Суб'єкти керуючої підсистеми управління формують і реалізують управлінські рішення щодо впливу на суб'єктів керованої підсистеми управління інноваційним розвитком комерційного банку на кожному етапі технології управління інноваційним розвитком, а саме під час планування інноваційного розвитку, організування необхідних умов для досягнення цілей інноваційного розвитку, мотивування підлеглих до акумулювання креативних ідей і їхньої раціональної реалізації, контролювання і регулювання впровадження схвалених інновацій.

У свою чергу суб'єкти керованої підсистеми управління зазначають вплив керуючої підсистеми продукують креативні ідеї і виконують рішення щодо впровадження продуктивних і технологічних інновацій схвалених керівниками. Як наслідок, вихідних потоків даних з цієї підсистеми, з одного боку, лінійно пов'язаний із керуючою підсистемою управління, а, з іншого боку, з підсистемою об'єктів управління інноваційним розвитком комерційного банку.

Підсистема об'єктів інноваційного розвитку є сукупністю інноваційних продуктів, методів і технологій, які комерційний банк впроваджує для отримання очікуваних ефектів, що в просторі і часі конкретизовані у системі цілей управління інноваційним розвитком комерційного банку. Підсистема об'єктів лінійно пов'язана як із суб'єктами керуючої, так і суб'єктами керованої підсистем. Керівники системи інноваційного розвитку реалізуючи функцію контролювання здійснюють моніторинг за параметрами, що характеризують об'єкти інноваційного розвитку, спів ставляють їх із цілями інноваційного розвитку, а також факторами зовнішнього середовища, і в разі виникнення необхідності розробляють та реалізують відповідні регулюючі рішення.

ВИСНОВКИ

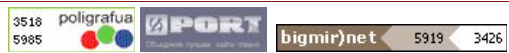
Таким чином, синтезуючи вищенаведені дані відзначимо, що система інноваційного розвитку комерційного банку є складною системою, оскільки побудована на основі взаємодії компонентів, що є окремими локальними підсистемами. Ця система, в свою чергу є компонентою системи вищого порядку, а саме системи управління комерційним банком. З іншими локальними підсистемами управління комерційним банком система інноваційного розвитку пов'язана зв'язками взаємодії (координації) – виникають під час узгодження цілей різних підсистем управління і вироблення спільних шляхів їхньої реалізації, зв'язками перетворення – виникають під час акумулювання і оброблення управлінської інформації суб'єктами різних підсистем управління і перетворення цієї інформації на управлінське рішення у формі інноваційного продукту чи технології, зв'язками побудови (структурні зв'язки) – виникають під час формування організаційної структури управління комерційним банком, розподілу і перерозподілу функцій і повноважень між працівниками, формуванні інструктивно-методичних матеріалів, які регламентують субординацію відносин між суб'єктами управління, зв'язками функціонування – виникають під час реалізації технології управління кадрами, фінансовими ресурсами, матеріально-технічним забезпеченням суб'єктів управління, безпекою, інноваційним розвитком тощо. За проявом цілісності – це внутрішня система, за субстанційною природою – штучна система, за типами елементів – економічна, за типом відносин в середині системи і зовнішнім середовищем – відкрита, керована і цілеспрямована, за системоутворюючими властивостями – складна і незавершена, за описом змінних в системі – змішана, за типом опису функціонування системи – система типу закону, який відомий з точністю до параметрів і його можна віднести до деякого класу задач, за характером зміни свого стану в часі – динамічна, за природною антропогенністю – виробнича, за станом ця система в залежності від того, на базі якого банку його досліджувати може бути в стані формування або в стані функціонування.

Подальші дослідження доцільно проводити у напрямку розробки економіко-математичних моделей із оптимізування параметрів систем інноваційного розвитку комерційних банків за різних умов їхнього внутрішнього і зовнішнього середовищ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бажал Ю. М. Інноваційний розвиток економіки та напрямки його прискорення: Наукова доповідь / Бажал Ю.М., Данько М.С., Лапко О.О., Александрова В.П. – К.: Ін-т економічного прогнозування, 2002. – 80 с.
2. Бергаланфи Л. Общая теория систем: критический обзор / Бергаланфи Л. – М.: Прогрес, 1969. - С. 23-82.
3. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Бусел В. Т. – К.: Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2003. – 386, 1087 с.
4. Волков О. І. Інноваційний розвиток промисловості України / О. І. Волков, М. П. Денисенко. – К.: КНТ, 2006. – 648 с.
5. Георгіаді Н. Г. Інтегровані системи управління економічним розвитком машинобудівних підприємств: Монографія / Георгіаді Н. Г. - Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. – 336 с.
6. Горник В.Г. Інвестиційно-інноваційний розвиток промисловості / Горник В. Г., Дацїй Н. В. – К.: Видавництво НАДУ, 2005. – 200 с.
7. Дмитренко М.А. Інноваційний розвиток України в умовах глобалізації й інформаційної революції / Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова; Інститут дослідження проблем держ. безпеки. — К.: Знання України, 2009. — 339 с.
8. Карпунь І. Н. Інноваційний розвиток суб'єктів господарювання: методологія формування, механізми реалізації: Монографія / Карпунь І.Н., Хом'як М.С. – Л.: Львівський держ. ін-т новітніх технологій та управління ім. В.Чорновола, 2009. – 432 с.
9. Князь О.В. Інноваційний розвиток підприємства: сутність і методи оцінювання / О.В. Князь // Збірник наукових праць: Економіка: проблеми теорії та практики. – Дніпропетровськ: ДНУ. – 2006. Вип. 4. Т. 4. – С. 997-1007.
10. Князь С.В. Трансферний потенціал інноваційного розвитку машинобудівних підприємств: [Монографія] / С.В.Князь // Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2010. – 332 с.
11. Козенков Д. С. Інноваційний розвиток та людський потенціал: оцінка та стимулювання / Козенков Д. С., Васькелєвич В., Солошенко К. М., Якубова Е. П. – Д.: Системні технології, 2004. – 157 с.
12. Мешко Н.П. Інноваційний розвиток країн світової економіки в умовах глобалізації: Монографія / Мешко Н.П. – Донецьк: Дніпропетровський національний ун-т ім. Олеся Гончара. – Юго-Восток, 2008. – 344 с.
13. Основи теорії систем і управління / Е.В. Гаврилов, М.Ф. Дмитриченко, В.К.Доля та ін. – К.: Знання України, 2005р. – 344с.
14. Пономаренко В. С. Нанотехнологія та її інноваційний розвиток: Монографія / Пономаренко В.С., Назаров Ю.Ф. – Харків: Видавництво Харківського національного економічного університету, 2008. – 280 с.

Стаття надійшла до редакції 20.10.2010 р.

ТОВ "ДКС Центр"